

44. vuosikerta
Kasvatusopillisen aikakauskirjan 150. vuosikerta
Kasvatus ja koulun 99. vuosikerta

2/2013

Kasvatus

Pääkirjoitus

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen 123 Koulu, opetussuunnitelma ja kasvatuksen kaikkinaisuus

Artikkeleita

Markus Hähkiöniemi – Sami Hirvonen 126 Ymmärtämisen kasvun rytmittäminen tutkivassa matematiikan oppimisessa

Vilma Räsänen – Lasse Lipponen 138 Kasautuvaa ja varisevaa vuorovaikutusta: Tutkimus koulun linturekistä
– Jaakko Hilppö – Antti Rajala

Ulla Karvonen 150 Onko tupakointi luusereiden puuhaa? Terveystiedon oppikirja esimerkkinä kriittisen tekstianalyysin tärkeydestä opettajan ammatillisen osaamisen osa-alueena

Saila Poulter 162 Uskonto julkisessa tilassa: koulu yhteiskunnallisuuden näyttämönä

Lyhyempiä kirjoituksia

Anneli Sarja – Sirpa Janhonen 177 Työparityöskentely oppilaan tukimenetelmänä joustavassa perusopetuksessa
– Sari Puurunen-Moilanen

Kolumni

Jouni Välijärvi 184 Yhdellä kokeella ylioppilaaksi?

Puheenvuoroja

Irmeli Halinen – Arja-Sisko Holappa 187 Opetussuunnitelmatyö ja yleissivistävän
– Liisa Jääskeläinen koulutuksen uudistaminen

Hannele Cantell 495 Opetussuunnitelmat ja tuntijakouudistus:
arvopohdintaa ja välttämättömiä valintoja

Inkeri Ahvenisto 199 Millaisia yhteiskunnallisia taitoja
ylioppilaalta vaaditaan?

Eeva Saha 205 Tuntijakouudistus unohti draaman
oppiaineena

Jaana Kari – Anneli Pönkkö 212 113-vuotinen opettajankoulutus päättyy
Kajaanissa – Kajaanissa liikunnanopinnot
toteutettiin tutkimusperustaisesti

Kirja-arvioiteja

Jani Tarvainen 219 J. A. Hollo ja sivistyskasvatuksen
renessanssi

Risto Rinne 223 Tutkintojen ja taitojen globaali huuto-
kauppa: Koulutuksen, töiden ja tulojen
petetyt lupaukset

Ville Okkonen 226 Koulutuksen ja kasvatuksen historiaa
keskiajalta EMU-Suomeen

Kaisa Leino 230 Koti ja koulu kasvattajina – kurkistus
oppilaan ja opettajan arkeen

English Summaries

234

Kirjoittajat

236

Koulu, opetussuunnitelma ja kasvatuksen kaikkinaisuus

Lehtemme tämän vuoden ensimmäisessä numerossa Leena Rantala ja Leena Ripatti-Torniainen analysoivat kiinnostavasti julkisen pedagogiikan (public pedagogy) käsitettä ja sen käyttöyhteyksiä ja -mahdollisuuksia. Käsite on laaja ja monitasoinen. Näin tulkiten pedagoginen ulottuvuus on läsnä institutionaalisen ja muodollisen kasvatuksen ja koulutuksen lisäksi lähes kaikessa ihmiselämään ja kulttuuriin liittyvässä, kuten populaarikulttuurissa, mediassa, arjen toiminnoissa yhtä lailla kuin yhteiskunnan eliitin tuottamassa diskurssissa. Tähän laaja-alaiseen tulkintaan kasvatuksesta, opetuksesta ja sosialisatiosta on viitattu tutkimuskirjallisuudessa myös immanentti-pedagogiikan eli kaikkialla läsnä olevan pedagogiikan käsitteellä. Myös sosiokonstruktivistisissa tai sosiokulttuurisissa oppimisen tulkinnoissa ja elinikäisen oppimisen lähtökohdissa on korostettu ei-institutionaalisen oppimisen merkitystä. Julkinen pedagogiikka nostaa esiin kasvatuksen monitahoisuuden ja -tasoisuuden, johon liittyvät samanaikaisesti sosialisatiion, oppimisen ja sivistymisen ulottuvuudet. Tämä näkökulma, osin varmaankin laaja-alaisuutensa ja epämääräisyytensä takia, on jäänyt kasvatustieteellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa marginaaliin, vaikka julkisen pedagogiikan näkökulmahan ei sinänsä ole uusi.

Koulutusinstituutioiden laajeneminen modernisoituissa yhteiskunnissa liitti kasvatuksen ja koulutuksen tiiviisti julkisen vallan sääntelyn alaiseksi ja sen organisoimaksi toimintasektoriiksi. Tämä merkitsi samalla koulutuksen, oppimisen ja opettamisen eräänlaista monopolisoimista koulutusinstituutioihin. Jälkmodernissa yhteiskunnassa tuo monopoli on vääjäämättä purkautumassa, kun oppimista on käsitteellistetty ja politisoitu uudella tavalla. Tämäkään ei sinänsä ole aivan uutta auringon alla. Muun muassa jo John Dewey viime vuosisadan alussa, myöhemmin Ivan Illich ja hänen jälkeensä monet kasvatussosiologit ja kriittiset pedagogit ovat kyseenalaistaneet kouluinstituutioiden merkityksen yliveritaisena opinpaikkana. Silti kouluinstituutio traditionaalissa ja universaalissa perusmuodossaan on pitänyt pitkään pintansa. Mutta viimeistään nyt – Zieheä lainataksemme – koulun aura oppilaiden elämismaailmassa ja oppimiskokemuksissa ja tiedon työssijana uhkaa todella himmentyä. Kaukana ovat ne ajat, jolloin koulu edusti oppilaille sellaista virikeympäristöä, jota koti ja muu oppilaan lähipiiri eivät mitenkään kyenneet tarjoamaan. Mitenkään väheksymättä koulun merkitystä opin antajana tällä hetkellä näyttää koulun ulkopuolisen maailman merkitys tässä mielessä aina vain lisääntyvän. Tässä mielessä julkisen pedagogiikan näkökulmaa ei ole syytä ohittaa sen paremmin nykypäivän kasvatukseen kuin sosiaalialan diskursseissa ja linjauksissa.

Erityisen kiinnostava ja ajankohtainen julkisen pedagogiikan idea on yhteiskunnan medioitumisen näkökulmasta. Tänäpäin mediat, sosiaalinen media mukaan lukien, määrittelevät yhä enemmän sitä, kuinka hahmotamme todellisuutta, hankimme tietoa, omaksumme arvoja,

liitymme ja samastumme erilaisiin yhteisöihin, rakennamme identiteettejämme ja toimimme arkielämässä. Median historia on kulkenut käsi kädessä modernin julkisuuden muotoutumisen ja samalla demokratian kehittymisen kanssa. Nykyisessä yhteiskunnassa julkisuus on tunkeutunut yhä useammille elämänalueille ja muovannut uudelleen yksityisen ja julkisen rajoja. Itse asiassa monien elämänalojen olemassaolo ei ole mahdollista ilman median ylläpitämää julkisuutta – ajatellaanpa vaikkapa vain huippu-urheilua, viihdeteollisuutta tai kaupankäyntiä. Vallankäyttäjänä media on pistämätön: se kykenee tehokkaasti häpäisemään, palvomaan, syyttämään, puolustamaan ja jopa tuomitsemaan. Toisaalta ilman mediaa ei olisi demokratiaa, sananvapautta, vallanpitäjien kontrollia eikä esimerkiksi ihmisoikeuksien valvontaa. Näin uudet mediat ja sosiaalisen median foorumit antavat ja luovat meille aivan uusia osallistumisen ja itsemme ilmaisun mahdollisuuksia sekä erittäin tehokkaita vaikuttamiskanavia. Ilman internetiä ja sosiaalista mediaa esimerkiksi vaikutuksiltaan sananmukaisesti vallankumouksellinen arabikevät tuskin olisi ollut mahdollinen. Vallankäyttäjille, erityisesti poliittiselle ”establismentille”, media on tuli, jota ilman ei voi elää mutta jota on nöyrästi kunnioitettava. Tänäpä media on paljon enemmän kuin kantasanansa (mediate) mukaisesti tiedon välittämistä.

Digitaalinen vallankumous on avannut kaikkien ulottuville sananmukaisesti rajattomat oppimisen ja uuden ja merkityksellisen kokemuksen mahdollisuudet. Koulu oppimisympäristönä ja osana oppilaiden elämismaailmaa on jatkuvassa kilpailutuksen tilassa julkisen pedagogiikan kanssa. Juha Suoranta totesi jo kymmenen vuotta sitten kirjassaan *Kasvatus mediakulttuurissa* ”mediakulttuurin kasvatusautomaattien” jo korvanneen koulut ja niiden ”tayloristiset opetus-koneet” informaation välittäjinä ja oppimisympäristöinä. Sosialisaaion näkökulmasta elämme yhä syvemmällä Meadin kuvaamassa prefiguraatiivisen sosialisaaion yhteiskunnassa, jossa uuden sukupolven kokemusmaailma on lähtökohtaisesti erilainen vanhempiensa maailmaan verrattuna ja jossa uuden sukupolven keskinäinen sosialisaaio korostuu ja jossa vanhemmalla sukupolvella on paljon opittavaa nuoremmalta. Sen lisäksi, että lapset ja nuoret saavat yhä suuremman osan merkittäviä oppimiskokemuksia koulun ulkopuolisesta maailmasta ja mediasta, sanotaan aikamme mediakulttuurin ja nettisukupolven lasten ja nuorten oppimistapojenkin ja -muotojen muuttuneen jo siinä määrin, ettei perinteinen koulupedagogiikka ja toiminnan logiikka enää tässä suhteessa ole kovinkaan relevanttia. Jos näin on, ja ainakin osittain näin näyttäisi olevan, tämä asettaa opettajat ja koulut jo nyt – puhumattakaan tulevaisuudesta – suurten haasteiden eteen, mutta avaa myös samalla merkittäviä uusia mahdollisuuksia kouluopetukselle ja koulussa oppimiselle.

Aikamme menoa ja virtauksia katsellessa herääkin väistämättä kouluja ja perinteisiä opetustraditioita koskevia kysymyksiä. Voidaan ihan aiheellisesti kysyä, onko kouluopetuksen ja kasvatuksen laajemminkin siis sopeuduttava oppimisen vallankumoukseen. Mihin mittaan saakka koulun on kilpailtava oppilaiden sieluista ja tarjottava merkittäviä yksilöitä elähdyttäviä kokemuksia, joita ulkopuolinen maailma on pullollaan? Mitkä ovat koulun perustehtävät? Näihin kysymyksiin vastauksia haettaessa juuri julkisen pedagogiikan tai immanentin pedagogiikan käsitteet voisivat antaa uusia ja nykyisiä kouludiskursseja ja -tulkintoja avaavia ja haastavia näkökulmia, jotka ottaisivat huomioon nykyistä pedagogiikkaa paremmin nuorten elämän todellisuuden sekä pedagogiikkaan liittyvät ristiriitaisetkin ulottuvuudet, jotka toisaalta liittyvät valtaan ja kontrolliin, toisaalta ihmisen ja kulttuurin kehittymisen ja voimaantumisen mahdollistumiseen.

Keskustelu pedagogiikan lähtökohdista ja linjauksista sekä tulevaisuuden koulusta ja oppimisympäristöistä on ajankohtaista, sillä työn alla on jälleen kerran Opetushallituksen johtamana perusopetuksen opetussuunnitelmauudistus, jonka pitäisi tulla voimaan vuonna 2016. Yleisivistävän opetuksen teemat näkyvät selvästi myös tämän lehden artikkeleiden ja puheenvuorojen aiheissa. Sitä, mistä tässä on kyse ja millaisia prosesseja ja kysymyksiä tähän liittyy yleisel-

lä tasolla, valottavat kirjoituksillaan muun muassa opetushallituksen opetusneuvos ja tämän opetussuunnitelmatyön päällikkö Irmeli Halinen kumppaneineen sekä Hannele Cantell Helsingin yliopistosta. Lisäksi Inkeri Ahvenisto kysyy kirjoituksessaan, millaisia yhteiskunnallisia taitoja ylioppilaita vaaditaan. Tätä on ajankohtaista pohtia, kun lukion opetussuunnitelmankin uudistamistyö starttaa suunnitelmien mukaan pian (ks. myös Jouni Välijärven kolumni). Syksyllä julkaistun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden luonnoksen suunnitteluprosessi on ollut avointa ja monipuolista. 1990-luvulle saakkahan näitä valmisteltiin hyvin komitea- ja virkamiesvetoisesti; 2000-luvulle tultaessa suunnittelu- ja valmisteluprosesseista on haluttu kehittää merkittävästi avoimempia prosesseja. Nyt on jopa tarjottu kaikelle kansalle avointa mahdollisuutta kommentoida suunnitelmaa. Tämä on nykyaikaista – ja hienoa. Tätä mahdollisuutta kansalaiset ja eri intressiryhmät käyttivätkin ilmeisen ahkerasti, ja palaute on ollut hedelmällistä, kuten Halinen ym. tässä numerossa kirjoittavat. Miten kansan ääni loppujen lopuksi vaikuttaa itse lopputulokseen, jää nähtäväksi. Suunnittelijoiden ja päättäjien on nykyteknologialla helppo kuulla kansaa, mutta kuulluksi tuleminen onkin sitten toinen asia. Toteutetaanko tätä reformia sittenkin ylhäältä päin, niin että virkamiehillä, opettajilla, koulujen edustajilla ja eri etujärjestöillä on loppujen lopuksi se ratkaisevin rooli?

Opetussuunnitelman perusteiden tavoitteet ja linjaukset siinä muodossa kuin ne nyt esitetään suunnitelman luonnoksessa korostavat aivan oikein koulujen ja opetuksen sekä oppimisen moninaisuutta ja -tasoisuutta. Suunnitelmassa tunnutaan myös ihan tosissaan hahmotettavan tulevaisuuden koulun kohtaamia haasteita ja mahdollisuuksia. Silti ei voi olla kysymättä, ovatko nämä kenties niin pitkälle hiottuja, ettei kukaan voi niitä oikeastaan vastustaa. Opetussuunnitelma on aina myös omanlaistaan tavoitelyriikkaa. Tärkeä kysymys on myös se, missä määrin opetussuunnitelmalla sen nykyisessä olomuodossa kyetään ylipäättään vastaamaan suureen kulttuurimuutokseen. Entä missä mitassa sen tavoitteet ja periaatteet aikanaan tulevat jalkautumaan koulujen arkeen, koulujen, jotka joutunevat jatkossakin ”nyrkit savessa” kamppailemaan monin projektein ja kehittämishankkein ratkaistakseen sosiaalisia ongelmia ja talouspulmia, jotka eivät näytä olevan lievenemään päin. On vaarana, että kouluille ja kunnille ei sittenkään käytännössä jää kovinkaan paljon liikkumatilaa uljaan opetussuunnitelman suunnassa.

Tulevaisuuden suuria haasteita on se, kuinka kyetään rakentamaan kouluille puitteet, jotka mahdollistavat niiden kehittymisen aidosti monipuolisiksi ja joustaviksi kasvu- ja oppimisympäristöiksi, joissa olisi riittävästi tilaa paikallisille painotuksille, oppilaiden yksilöllisille tarpeille sekä mahdollisuudelle tarvittaessa ylittää opetuksessa perinteisiä oppiainerajoja. Tulevaisuuden koulussa – tai pitäisikö sanoa opetus- ja oppimisympäristössä – jokaisella oppilaalla olisi mahdollista oppia ja opiskella itselleen parhaiten sopivalla ja innostavimmalla tavalla, jolloin erilaiset oppilaat kokisivat sen omakseen aivan erilailla kuin tänään. Koulun on säilytettävä katu-uskottavuus oppilaiden elämismaailmoissa. Tällainen koulu tuntuu vielä aika kaukaiselta ja utopistiselta. Voi olla, ettei kouluista voi koskaan muodostua tällaisia oppimisen ja opetuksen erinomaisuuden keskuksia, mutta tähän suuntaan on pyrittävä. Moniin muihin maihin verrattuna meillä Suomessa on tähän hyvät mahdollisuudet, jos vain tahtoa löytyy.

Arto Jauhiainen – Juhani Tähtinen